

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբրույան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՍԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուզյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուջյան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻՆ ԵՎ ԿԱՏԱՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ
ՀԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒԹՅՈՒ
ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Տարթիկ Սուլյան

*ԵՂՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի
ամբիոնի ասիստենտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Հաղորդակցության ազատությունը անձի հիմնարար իրավունքներից է, որը երաշխավորված է թե՛ մեր երկրի հիմնական օրենքով և թե՛ բազմաթիվ միջազգային իրավական փաստաթղթերով:

Այսպես՝ 2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 33-րդ հոդվածը, սահմանելով նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների և հաղորդակցության այլ ձևերի ազատության և գաղտնիության իրավունքը, հստակեցնում է նաև այն իրավաչափ նպատակները, որոնց առկայության դեպքում այն կարող է սահմանափակվել: Բացի դրանից՝ երկրի հիմնական օրենքով նախատեսված է բացառապես դատարանի որոշմամբ այս իրավունքը սահմանափակելու պահանջ:

Այս հիմնարար իրավունքը նախատեսված է նաև Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում¹, Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայում (այսուհետ՝ Կոնվենցիա)², Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների պաշտպանության մասին միջազգային դաշնագրում³:

¹ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր (ընդունվել և հռչակվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1948 թ. դեկտեմբերի 10-ի 217 Ա (III) բանաձևի համաձայն, ուժի մեջ է մտել 10.12.1948)

http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf:

² «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա (ընդունվել է 04.11.1950 թ., ուժի մեջ է մտել 03.09.1953 թ., ՀՀ-ի համար կոնվենցիան ուժի մեջ է մտել 26.04.2002 թ.) [//http://conventions.coe.int/treaty/rus/treaties/html/005.htm](http://conventions.coe.int/treaty/rus/treaties/html/005.htm) (10.09.2014 թ.):

³ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր (ընդունվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 16.12.1966 թ. 2200 Ա (XXI) բանաձևով, ուժի մեջ է մտել 23.03.1976) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/03/IMG/NR000503.pdf?OpenElement>:

Այս իրավունքին և դրա սահմանափակման իրավաչափության պայմաններին անդրադարձել է նաև դատական պրակտիկան: Այսպես՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը, 2010 թ. նոյեմբերի 23-ի թիվ ՄԴՈ-926 որոշման մեջ մեկնաբանելով 2005 թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ, արձանագրել է, որ այն նախատեսում է այս իրավունքի սահմանափակման երեք **համաժամանակյա նախապայման**՝

ա/ օրենքով սահմանված դեպքերում,

բ/ օրենքով սահմանված կարգով,

գ/ դատարանի որոշմամբ:

Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ այս իրավունքի սահմանափակմանն ուղղված համապատասխան միջոցառումների իրականացման օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողության պահանջը նպատակ է հետապնդում կանխել հնարավոր չարաշահումները և պաշտպանել անձին պետական իշխանության մարմինների կողմից նրա անձնական և ընտանեկան կյանքին անհարկի միջամտությունից (տե՛ս ավելի մանրամասն ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ վերը հիշատակված որոշման 4-5-րդ կետերը):

Վճռաբեկ դատարանը Վ. *Խաչատրյանի* գործով 2012 թ. հունիսի 8-ի թիվ ԵԳԴ/0666/10/11 որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել հետևյալի մասին «(...) [Ա]նձնական կյանքի, այդ թվում՝ հաղորդակցությունների անձեռնմխելիության իրավունքը անձի՝ ՀՀ ներպետական և միջազգային օրենսդրությամբ երաշխավորված կարևոր իրավունքներից է, որը պետք է պաշտպանվի կամայական և անօրինական միջամտությունից: Ընդ որում այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով սահմանված կարգով (...) իրավաչափ հիմքերի՝ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության անհրաժեշտության դեպքում (...) դատարանի որոշման

հիման վրա (...)» (տե՛ս Վահագն Հրաչիկի Խաչատրյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ վերը հիշատակված որոշման 13-րդ կետը):

Քրեադատավարական գործող օրենսդրությունը (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 241-րդ, 279-րդ, 281-րդ, 284-րդ հոդվածներ), վերոշարադրյալ հիմնարար պահանջներին համապատասխան, առավելապես կանանակարգում է վարույթի հանրային մասնակիցների կողմից համապատասխան քննչական գործողություններ (օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ) իրականացնելու եղանակով անձի այս հիմնարար իրավունքի սահմանափակման հիմքերն ու ընթացակարգը՝ նախատեսելով նաև առանձին դատավարական երաշխիքներ (օրինակ՝ նախնական դատական վերահսկողություն): Դրանով իսկ օրենսդիրը իրավական հիմքեր է ստեղծել իրավասու պետական մարմինների կողմից դատավարական որոշակի երաշխիքների պահպանմամբ օրենքին համապատասխան իրականացված միջամտության արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալների՝ որպես ապացույց օգտագործելու թույլատրելիության համար¹:

¹ «Սեֆիլյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով, սակայն, Եվրոպական դատարանը կոնվենցիոնալ պահանջների տեսանկյունից քրեադատավարական օրենսդրությունը («Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը դեռևս ընդունված չէր) խնդրահարույց է համարել այն՝ արձանագրելով հետևյալը. «(...) Օրենքով սահմանված չեն եղել ոչ իրավախախտումների տեսակները, ոչ էլ այն անձանց շրջանակը, որոնց դեպքում կարելի է թույլատրել գաղտնալուումը: Այն նաև չի մանրամասնել այն հանգամանքները կամ հիմքերը, որոնց առկայության պայմաններում կարելի էր նման միջոցառման իրականացման որոշում կայացնել: Այս առումով հարկ է նշել, որ նման մանրամասնությունների բացակայությունը կարող էր հանգեցնել լուրջ հետևանքների՝ հաշվի առնելով այն, որ սույն միջոցառման իրականացման թույլտվություն կարելի էր տալ որևէ քրեական վարույթի բացակայության պայմաններում:

Օրենքով նաև նախատեսված չէր գաղտնալուումն համար հստակ առավելագույն ժամկետ: Այսպիսով՝ թեպետ գաղտնալուումն իրականացում թույլատրող դատական որոշման գործողության ժամկետը սովորաբար սահմանափակվել է վեց ամսով, այդուհանդերձ, դատավորն ազատ է եղել կայացնելու այլ որոշում:

Ավելին, օրենքով նախատեսված չէր միջոցառման իրականացման նկատմամբ պարբերական վերահսկողություն կամ դրա կիրառման նկատմամբ

Հաղորդակցության ազատության և գաղտնիության իրավունքը, սակայն, կարող է սահմանափակվել ոչ միայն վարույթի հանրային սուբյեկտների, այլև խոսակցությունների կամ այլ ձևաչափով հաղորդակցության մասնակիցներից մեկի կողմից այդ խոսակցության կամ հաղորդակցության ձայնագրման եղանակով: Ողջամտորեն հաղորդակցության վերահսկման օրենքով սահմանված կարգը վարույթի մասնավոր մասնակիցների կողմից չի կարող պահպանվել, քանի որ վերջիններս համապատասխան քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու իրավասություն չունեն: Ուստի հարց է ծագում, թե արդյոք անձի հաղորդակցության ազատության սահմանափակման համապատասխան դատավարական պահանջները պահպանելու օբյեկտիվ անհնարինությունը մեխանիկորեն բացառում է անձի կողմից իրականացված գաղտնի ձայնագրության արդյունքում ստացված՝ գործի համար նշանակություն ունեցող փաստական տվյալների՝ որպես ապացույց օգտագործելու թույլատրելիության հարցը:

Այս խնդրին անդրադարձել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը՝ *Մելիեն Մարգարյանի* գործով 2012 թ. նոյեմբերի 1-ի թիվ ԵԿԴ/0081/01/11 որոշման մեջ եզրահանգում անելով այն մասին, որ գործի քննության ընթացքում տուժող կողմից վարույթն իրականացնող մարմինն ներկայացված՝ իր ամուսնու կողմից կատարված՝ իր և ամբաստանյալի միջև տեղի ունեցած խոսակցության ձայնագրառումը պարունակող լազերային սկավառակն անթույլատրելի ապացույց է այն հիմնավորմամբ, որ ձայնագրությունը կատարվել է քրեական դատավարություն իրականացնելու, համապատասխան քննչական կամ այլ

դատական կամ նմանաբնույթ այլ անկախ հսկողություն կամ տվյալներն ուսումնասիրելու, օգտագործելու, պահելու և ոչնչացնելու որևէ կանոն: Ոչ էլ պահանջվում էր գաղտնալսումը դադարեցնելուց հետո ծանուցել այն անձին, ում նկատմամբ այն կիրառվել էր՝ այն *դեպքերում, երբ նման ծանուցումն այլևս չէր վտանգի գաղտնալսման նպատակը (...)*» (տե՛ս «Մեֆիլյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճռի 130-132-րդ կետերը): Այս խնդիրների մեծ մասն իր լուծումն է ստացել ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծով սահմանված գաղտնի քննչական գործողությունների օրենսդրական կարգավորման համատեքստում: Նշված խնդիրներին, սակայն, սույն հոդվածի շրջանակներում անդրադարձ չի կատարվի, քանի որ դրանք առանձին քննարկման առարկա կարող են դառնալ:

դատավարական գործողություն կատարելու իրավունք չունեցող անձի՝ վկայի կողմից, չի պահպանվել այդ գործողության՝ օրենքով սահմանված կատարման կարգը, քանի որ ամբաստանյալի և տուժողի խոսակցությունների լսման և ձայնագրատման միջնորդություն դատարան չի ներկայացվել, դատարանը համապատասխան որոշում չի կայացրել: Դեռ ավելին, Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի ապացույց է ճանաչել նաև տեսաձայնագրատման փորձաքննության եզրակացությունը, քանի որ եզրակացության հիմքում ընկած փաստական տվյալը՝ լազերային սկավառակի բովանդակությունը կազմող տեղեկատվությունը, ձեռք է բերվել օրենքի պահանջների խախտմամբ, իսկ օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման սահմանադրական արգելքը վերաբերում է նաև դրանցից բխող ապացույցներին:

Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման հիմքում ըստ էության ընկած է իրավաչափ այն տրամաբանությունը, որ օրենսդիրը նախատեսել է հստակ նշված սուբյեկտների կողմից հաղորդակցության ազատության սահմանափակման որոշակի ընթացակարգ: Եվ այնքանով, որքանով այս ընթացակարգը մասնավոր անձի կողմից պահպանվել չի կարող, վերջինիս կողմից ձեռք բերված փաստական տվյալները չեն կարող դիտարկվել որպես թույլատրելի ապացույց, քանի որ չեն բավարարում օրենքով դրա համար լիազորված սուբյեկտի կողմից և օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված լինելու պահանջին:

Սակայն այս խնդրի առնչությամբ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը թերևս հակառակ եզրահանգումն անելու որոշակի իրավական հիմքեր է տալիս:

Մասնավորապես Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նախատեսելով նամակագրության (հեռախոսային հաղորդակցության¹) գաղտնիության իրավունքի իրավաչափ սահմանափակման չափանիշներ կամ այլ կերպ՝ երաշխիքներ պետական մարմինների և պաշտոնա-

¹ Եվրոպական դատարանը «Կլասն ընդդեմ Գերմանիայի» գործով սահմանել է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով նամակագրությունը ներառում է ոչ միայն փոստով ուղարկված նյութերը, այլև հեռախոսային հաղորդակցությունը (տե՛ս *Klass v. Germany* գործով Եվրոպական դատարանի 1978 թ. սեպտեմբերի 6-ի վճիռը, 41-րդ կետ):

տար անձանց հնարավոր չարաշահումներից և կամայական վարքագծից¹, այդուհանդերձ դրանք մեխանիկորեն չի տարածում նաև մասնավոր անձանց վրա: Այլ կերպ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համատեքստում հանրային և մասնավոր անձանց գործողությունների իրավաչափությունը գնահատելիս Եվրոպական դատարանը դրանք նույն հարթության մեջ չի դիտարկում: Այսպես՝ «Վան Վոնդելն ընդդեմ Նիդերլանդների» գործով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ մասնավոր (հեռախոսային) խոսակցության ձայնագրումը գրուցակցի կողմից և նման ձայնագրությունների անձնական օգտագործումն ըստ էության (per se) չեն խախտում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, եթե դա իրականացվել է մասնավոր միջոցներով: Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ՝ այս իրավիճակն իր բնույթով տարբերվում է քրեական կամ այլ գործի քննության համատեքստում և ի շահ այդ քննության մասնավոր անձի կողմից հաղորդակցության գաղտնի դիտարկումից և դրա ձայնագրումից, որն իրականացվում է քննություն իրականացնող պետական մարմինների լռելյայն համաձայնությամբ և վերջիններիս տեխնիկական աջակցությամբ: Կոնկրետ գործի առնչությամբ Եվրոպական դատարանը գտել է, որ չնայած դիմումատուի խոսակցությունները ձայնագրվել էին մեկ այլ անձի կողմից վերջինիս նախաձեռնությամբ և իր անձնական նպատակներից ելնելով, այդուհանդերձ ձայնագրող սարքը տրամադրվել էր իրավապահ մարմինների կողմից, և վերջիններս առնվազն մեկ անգամ ցուցում էին տվել, թե ինչ տեղեկություններ պետք է ստացվեն դիմումատուից: Այս հանգամանքներում Եվրոպական դատարանը եզրահանգել էր, որ առկա է խախտման առկայության գնահատման իր կողմից արդեն իսկ ձևավորած չափանիշը, այն է՝ համապատասխան գործողությունների սխեմայի իրացման գործում հանրային մարմինների որոշիչ դերակատարումը (տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ A. v. France գործով 1993 թ. նոյմբերի 23-ի վճիռը, 36-րդ կետ, M.M. v. The Netherlands գործով 2003 թ. ապրիլի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 39339/98, 39-րդ կետ): Հակառակ մեկնաբանությունը Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ կենթադրեր լիազորել իրավապահ մարմիններին մասնավոր գործակալներ օգտագործելու ճանապարհ-

¹ St 'u Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, Right to respect for private and family life 1st edition Council of Europe/European Court of Human Rights, 2017, http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf:

հով խուսափել իրենց կոնվենցիոնալ պարտականությունների կատարումից (տե՛ս V.Vondel v. the Netherlands գործով Եվրոպական դատարանի 2007 թ. հոկտեմբերի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 38258/03, 49-րդ կետ):

Դեռ ավելին, «Նեչիպորուկը և Յոնկալոն ընդդեմ Ուկրաինայի» գործով Եվրոպական դատարանը ոչ իրավաչափ էր համարել դատարանի կողմից գործի ըստ էության քննության փուլում վկայի կողմից քննիչին ներկայացված՝ իր և մեղադրյալի խոսակցությունների ձայնագրությանը պատշաճ գնահատական չտալը (տե՛ս Nechiporukand Yonkalo v. Ukraine գործով Եվրոպական դատարանի 2011 թ. ապրիլի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 42310/04, 276-րդ կետ):

Քննարկվող հարցի առնչությամբ բավական հետաքրքրական է կանադական և ամերիկյան փորձը:

Այսպես, օրինակ, Կանադայում քրեական պատասխանատվություն է սահմանված մասնավոր հաղորդակցության գաղտնալսման (ձայնագրման) համար բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա է հաղորդակցության մասնակիցներից մեկի համաձայնությունը (Կանադայի քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդված¹): Մակայն այս կանոնը վերաբերում է միայն հաղորդակցության մասնակցիներից մեկի կողմից իրականացված գաղտնալսման իրավաչափությանը: Միևնույն ժամանակ «Իրավունքների և ազատությունների մասին» կանադական խարտիան (այսուհետ՝ Խարտիա) երաշխավորում է անձի՝ անօրինական խուզարկությունից² և առգրավումից զերծ մնալու իրավունքը, որը կարող է իրավաչափորեն սահմանափակվել միայն նախնական դատական թույլտվությամբ: Եվ *R. v. Duarte* գործով Կանադայի Գերագույն դատարանը հստակ սահմանել է, որ պետության ներկայացուցչի (ոստիկանության աշխատակցի) կողմից խոսակցության ձայնագրումը ցանկացած իրավիճակում առանց նախնական դատական թույլտվության խախտում է Խարտիայի 8-րդ բաժնի պահանջները: Մույն գործով Կանադայի Գերագույն դատարանը, ընդունելով, որ անկախ ձայնագրում իրականաց-

¹ St. u Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46)

<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-41.html#h-63>:

² Հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկումը ներառվում է խուզարկության հասկացության մեջ:

նելու հանգամանքից՝ ոստիկանության աշխատակիցը կարող էր ցուցմունքներ տալ և մանրամասն պատմել այն, ինչ ասվել էր (այլ կերպ՝ միշտ վտանգ կա, որ հաղորդակցության մասնակիցներից մեկը դրա բովանդակությունը կարող է փոխանցել երրորդ անձանց կամ ցուցմունք տալ այդ մասին), գտել է, որ ձայնագրված լինելու վտանգը նույնական չէ հաղորդակցության մյուս մասնակցի կողմից դրա բովանդակության հնարավոր բացահայտման վտանգի հետ: Դատարանի գնահատմամբ՝ էլեկտրոնային ձայնագրումը արժեզրկում է գրուցակցին ընտրելու, այլ կերպ՝ ունկնդիրների շրջանակը որոշելու իրավունքը: Եթե անձեռնմխելիությունը կարող է բնորոշվել որպես անձի իրավունքը՝ ինքնուրույն որոշելու երբ, ինչպես և ինչ չափով տարածել իր մասին անձնական տեղեկությունները, ապա անձեռնմխելիության ողջամիտ ակնկալիքը պահանջում է, որ անձը ելնի այն կանխավարկածից, որ պետության կողմից իր այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն այնպիսի փաստական տվյալների հիման վրա, որոնք բավարար են եղել դատարանի համար եզրահանգելու, որ հանցանք է կատարվել կամ կատարվելու, և որ համապատասխան ձայնագրությունն ապացուցելու է այդ իրավախախտման փաստը¹:

Կանադայի Գերագույն դատարանի այս դիրքորոշումը, սակայն, վերաբերում է միայն այն դեպքերին, երբ գաղտնալուսման իրականացվում է վարույթի հանրային մասնակցի կողմից: Մինչդեռ կանադական փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ բազմաթիվ գործերով ձևավորվել է մասնավոր սուբյեկտների կողմից կատարված ձայնագրությունները՝ որպես ապացույց ընդունելու դատական պրակտիկա, եթե նշված անձինք ձայնագրումն իրականացնելիս չեն գործել որպես պետության գործակալներ (*R. v. Tam* (1993), 80 C.C.C. (3d) 476 (B.C.S.C.); *R. v. Fegan* (1993), 62 O.A.C. 146 (CA); *R. v. Strano* (2001) 80 C.R.R. (2d) 93 (Ont. C.J.)): Դեռ ավելին, գործերից մեկով նույնիսկ սահմանվել է, որ ձայնագրությունն անգամ այն ոստիկանությանը փոխանցելու նպատակով կատարելու փաստը ձայնագրում իրականացրած անձին չի դարձնում պետության գործակալ (*R. v. Coburn* (2003), 108 C.R.R. (2d) 173 (B.C.S.C.))²:

¹ St. 'u <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/559/index.do>:

² St. 'u <https://legaltree.ca/node/908>:

Մասնավոր անձանց կողմից կատարված գաղտնալսումների արդյունքների՝ որպես ապացույց օգտագործելու թույլատրելիության խնդիրները լայն քննարկման առարկա են դարձվել ամերիկյան դատական պրակտիկայում: Անդրադառնալով այն հարցին, թե արդյոք մասնավոր անձի կողմից մեկ այլ անձի մասնավոր կյանքին կանխամտածված կամ ոչ կանխամտածված ձևով միջամտության արդյունքները կարող են օգտագործվել իրավապահ մարմինների կողմից, դատական պրակտիկան արձանագրել է, որ ԱՄՆ Սահմանադրության մեջ կատարված 4-րդ լրացումը, որն արգելում է անօրինական խուզարկությունը և առգրավումը, բացառում է պետության կողմից իրականացված ոչ իրավաչափ խուզարկության և առգրավման արդյունքների օգտագործումը, սակայն չի բացառում մասնավոր անձանց կողմից իրականացված խուզարկության և առգրավման արդյունքների օգտագործումը: Ըստ այդմ, քննարկման առարկա է դարձվել այն հարցը, թե արդյոք այս կանոնը գործում է նաև այն դեպքում, երբ խուզարկությունը և առգրավումը վերաբերում են հաղորդակցության վերահսկմանը, և եթե իրավապահ մարմինները կարող են օգտագործել նման գաղտնալսման արդյունքները, ապա ինչ չափով դա կարող է օգտագործվել, և արդյոք նշանակություն ունի այն, որ կանխամտածված կամ ոչ կանխամտածված միջամտությունն այլ անձանց մասնավոր կյանքին կատարվել է օրենքի խախտմամբ¹:

Այսպես՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ֆեդերալ օրենքի² մակարդակով հստակ արգելվում է անօրինական գաղտնալսման արդյունքում ձեռքբերված ապացույցի օգտագործումը: Չնայած ֆեդերալ օրենքի՝ առկա ոչ այնքան լայնորեն ընդունված մեկնաբանությանը, որ այս արգելքը տարածվում է նաև մասնավոր անձանց կողմից իրականացված գաղտնալսումների վրա, այդուհանդերձ բազմաթիվ նահանգային դատարանների կողմից մի շարք դեպքե-

¹ St. u Clifford S. Fishman (2012) "The Interception of Communications Without a Court Order: Title III, Consent, and the Expectation of Privacy," St. John's Law Review: Vol. 51: Iss. 1, Article 2

<https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.ru/&httpsredir=1&article=2552&context=lawreview>:

² St. u Title III of the Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968,1 https://transition.fcc.gov/Bureaus/OSEC/library/legislative_histories/1615.pdf:

րում հնարավոր է համարվել նահանգային օրենսդրության վերլուծության հիման վրա մասնավոր անձանց կողմից իրականացված գաղտնալսումները ոստիկանության կողմից օգտագործելու թույլատրելիությունը:

Այս առումով նահանգային դատարանների որդեգրած մոտեցումը տարբեր է՝ կախված այն հանգամանքից, թե արդյոք գաղտնալսումը ոչ կանխամտածված (բարեխիղճ) է, թե դիտավորյալ (անօրինակյան): Ընդ որում, վերջինի դեպքում ևս մոտեցումը միանշանակ չէ, ինչի մասին կխոսվի ստորև:

Առաջինի դեպքում ընդհանուր մոտեցումն այն է, որ եթե անձը պատահաբար գաղտնալսում (ձայնագրում) է այլ անձանց հանցավոր հաղորդակցությունը և արդյունքները ներկայացնում իրավասու մարմիններին, ապա վերջիններս կարող են օգտագործել այն¹:

Ինչ վերաբերում է գաղտնալսման երկրորդ տեսակին, ապա այս հարցում նահանգային օրենսդրությունը և հետևաբար դատարանների կողմից դրանց մեկնաբանությունը միատեսակ չեն:

Այսպես, օրինակ, Կալիֆոռնիայում քրեական պատասխանատվություն է նախատեսված մասնավոր անձի կողմից գաղտնի հաղորդակցության գաղտնալսման համար, եթե հաղորդակցության բոլոր մասնակիցներն իրենց համաձայնությունը չեն տվել: Միննույն ժամանակ նույն օրենսգրքի 633.5-րդ հոդվածի համաձայն՝ նշված կանոնը չի արգելում գաղտնի հաղորդակցության մասնակիցներից մեկի կողմից հաղորդակցության ձայնագրումը մյուս մասնակցի կողմից կատարված շորթման, առևանգման, կոռուպցիոն հանցագործության կամ անձի դեմ ուղղված ցանկացած բռնի արարքի վերաբերյալ ապացույց ձեռք բերելու նպատակով²: Այսպես, օրինակ, Կալիֆոռնիայի Գերագույն դատարանը *People v. Ayers* գործով թույլատրելի ապացույց էր համարել վարձու մարդասպանների կողմից պատվիրատուների հետ ունեցած խոսակցությունների ձայնագրությունները: Նմանատիպ փաստական հանգամանքներով մեկ այլ գործով նույն իրավական դիրքորոշումն է արտահայտել նաև Միչիգանի Գերագույն դատարանը: Սակայն, օրինակ, Ֆլորիդա նահանգում միննույն հեռախոսագծին միացված հեռախոսով անձը գաղտնալսել

¹ St. u Clifford S. Fishman, նշված աշխատությունը, էջեր 67-70:

² St. u <http://codes.findlaw.com/ca/penal-code/pen-sect-633-5.html>:

էր իր կոլեգայի և նրա ամուսնու հեռախոսային խոսակցությունները, որից կարճ ժամանակ անց իր կոլեգան սպանվել էր, և այդ գործով մեղադրյալ էր ներգրավվել նրա ամուսինը: Ֆլորիդայի Գերագույն դատարանն անթույլատրելի ապացույց էր համարել գաղտնալսված խոսակցության վերաբերյալ ցուցմունքները, քանի որ գաղտնալսումն ինքնին անօրինական է համարվել կողմերից մեկի համաձայնության և համապատասխան թույլտվության բացակայության հիմքով¹:

Այս առումով բավական հետաքրքիր է Վաշինգտոնի Գերագույն դատարանի որոշումը *State v. Smith* գործով: Այսպես՝ Վաշինգտոնի օրենսդրությամբ արգելվում է առանց բոլոր հաղորդակցվողների համաձայնության մասնավոր հաղորդակցության ձայնագրումը ցանկացած սարքով: Սակայն վերը նշված գործով Վաշինգտոնի Գերագույն դատարանը թույլատրելի ապացույց էր ճանաչել տուժողի կողմից իր մոտ եղած գաղտնի ձայնագրող սարքով կատարված ձայնագրությունը: Դատարանը նշված ապացույցը թույլատրելի էր համարել այն պատճառաբանությամբ, որ այն ձայնագրել էր կրակոցներ, վազքի ձայն, տուժողի բղավոցը, ինչը, սակայն, օրենքի իմաստով մասնավոր խոսակցությունն չէ: Այս որոշման մեկնաբանության համաձայն՝ այն օրենքով սահմանված բացարձակ կանոնից որոշակի իրավաչափ բացառություն նախատեսելու նպատակ է հետապնդում՝ ելնելով հանցավորության դեմ պայքարի հանրային շահից: Մինչև ժամանակ կա նաև այն մեկնաբանությունը, որ դատական պրակտիկան չի գնացել բոլոր գործերի նկատմամբ կիրառելի հստակ բացառություն նախատեսելու ճանապարհով՝ ելնելով ոստիկանության կողմից այս կանոնի հնարավոր չարաշահման և այս գործընթացին քաղաքացիների զանգվածային մասնակցության ճանապարհով օրենսդրական արգելքը քողարկված շրջանցելու մտավախությունից²:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում ենք՝ նպատակահարմար չէ մասնավոր անձի կողմից կատարված գաղտնի ձայնագրության արդյունքները՝ որպես ապացույց օգտագործելու անթույլատրելիության բացարձակ կանոն սահմանելը, ինչի մասին վկայում է նաև ներ-

¹ St. u Clifford S. Fishman, նշված աշխատությունը, էջեր 71-73:

² St. u Clifford S. Fishman, նշված աշխատությունը, էջեր 74-75:

կայացված միջազգային փորձը: Մեր կարծիքով՝ նման բացարձակ արգելք սահմանելն արդարացված չէ հանցավորության դեմ պայքարի իրավաչափ հանրային շահի տեսանկյունից: Բացի դրանից՝ վարույթի հանրային և մասնավոր մասնակիցների գործողությունների իրավաչափությունը նույն տեսանկյունից գնահատելն իրավաչափ չէ այն պատճառով, որ խիստ տարբեր են նշված սուբյեկտների կողմից այս հիմնարար իրավունքին միջամտության շրջանակները: Անձի կողմից իր հաղորդակցության ձայնագրումը չի կարող նույնականացվել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից համապատասխան տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ անձի՝ անձանց անորոշ շրջանակի հետ տարվող հաղորդակցության երկարաժամկետ վերահսկումից: Առաջին դեպքում անձն ըստ էության իրացնում է իր ունկնդրին ընտրելու իրավունքը, և վերջինս պետք է էլնի ողջամիտ այն կանխավարկածից, որ իր գրուցակիցը, եթե անգամ չձայնագրի խոսակցությունը, դրա բովանդակությունը կարող է բացահայտել երրորդ անձանց, այդ թվում՝ վարույթն իրականացնող մարմնին: Այլ կերպ՝ անձի հաղորդակցության ազատությունը, մասնավոր գաղտնիք կազմող տեղեկությունների հասցեատիրոջը ընտրելու իրավունքն այս դեպքում չեն խախտվում:

Խնդրո առարկա քննչական գործողությունն իրականացնելու՝ օրենքով սահմանված կարգը պահպանելու պահանջը վերաբերում է իրավասու պետական այն մարմնին կամ պաշտոնատար անձին, որը որոշակի միջամտություն է իրականացնում անձի մասնավոր կյանքին հենց այդ գործողությունն իրականացնելու ճանապարհով: Մինչդեռ մասնավոր անձն այս դեպքում որևէ քննչական գործողություն չի իրականացնում և իրավասու էլ չէ իրականացնել: Կոնկրետ քննչական գործողությունն իրականացնելիս որոշակի դատավարական երաշխիքների նախատեսումը իրավաչափ նպատակ ունի ապահովելու քրեական դատավարության կարևորագույն խնդիրներից մեկը, այն է՝ բացառել պետախիշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտների կողմից հնարավոր չարաշահումները և անձի իրավունքների ոչ իրավաչափ սահմանափակումները: Մինչդեռ մասնավոր անձի կողմից այդ չարաշահման վտանգը բացակայում է, քանի որ ձայնագրության եղանակով վերջինս սուսկ առարկայացնում է (նյութականացված ձևակերպում է տալիս) արդեն իսկ գրուցակցի կողմից իր համար մատչելի դարձված տեղեկությունները:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ անձի կողմից իր իսկ մասնակցությամբ հաղորդակցության ձայնագրությունը, որը վերաբերում է մյուս մասնակցի կողմից կատարված հանցավոր արարքին, այդ թվում՝ նաև ոչ անմիջականորեն իր դեմ ուղղված, պետք է դիտարկել որպես թույլատրելի ապացույց: Հակառակ կարգավորումը, կարծում ենք, ընդունելի չէ ոչ միայն հանցավորության դեմ պայքարի հանրային շահի, այլ նաև ձայնագրումն իրականացնողի մասնավոր շահի ապահովման տեսանկյունից, ով, օրինակ, չի կարողանա մեկ այլ կողմից իր կյանքի համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքի մասին հայտարարությունները հիմնավորել նաև այդ սպառնալիքները պարունակող համապատասխան ձայնագրությամբ: Եվ այս առումով անհրաժեշտ է նաև համապատասխան բացառություն նախատեսել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 146-րդ հոդվածում, որը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում անձի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական կամ այլ հաղորդումների գաղտնիությունը խախտելու համար: Իհարկե այս կարգավորումը չի գործելու այն պահից, երբ գործընթացին կմիջամտի իրավասու պետական մարմինը (պաշտոնատար անձը):

Ինչ վերաբերում է երրորդ անձի կողմից հաղորդակցության ձայնագրությանը, ապա մեր կարծիքով, իբրև հաղորդակցության գաղտնիության իրավունքի և հանցավորության դեմ պայքարի իրավաչափ շահի հավասարակշռված կարգավորում, անհրաժեշտ է նախատեսել դրա թույլատրելիությունը բացառապես այն դեպքերում, երբ այն կրում է ոչ պարբերաբար և ոչ կանխամտածված բնույթ: Մեր կարծիքով՝ երրորդ անձի կողմից հանցանքի մասին տեղեկություններ պարունակող հաղորդակցության մեկանգամյա պատահական ձայնագրությունը կարող է որպես ապացույց օգտագործվել: Այս դեպքում մեխանիզմն այն է, որ երրորդ անձը պետք է դիմի իրավապահ մարմիններին, ովքեր համապատասխան ընթացակարգերի պահպանմամբ պետք է անհրաժեշտության դեպքում շարունակեն համապատասխան միջամտության իրականացումը: Անձի կողմից իր իսկ հաղորդակցության ձայնագրության և երրորդ անձի կողմից այդ նույն հաղորդակցության ձայնագրության նկատմամբ նման տարբերակված մոտեցում դրսևորելը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ առաջին դեպքում շարունակական ձայնագրումը հա-

ղորդակցության մյուս մասնակի՝ հաղորդակցության գաղտնիության իրավունքը չի սահմանափակում, իսկ ինչ վերաբերում է երրորդ անձի կողմից այդ հաղորդակցության շարունակական ձայնագրությանը, ապա այս դեպքում խախտվում է հաղորդակցության ազատության կարևոր բաղադրամասը կազմող՝ հաղորդակցին ընտրելու իրավունքը:

Քննարկման կարիք ունի նաև այն հարցը, թե ապացույցի ինչ տեսակ է մասնավոր անձի կողմից կատարված գաղտնալսման արդյունքը: Առհասարակ քրեադատավարական տեսության մեջ չկա մեկ միասնական մոտեցում այն հարցի առնչությամբ, թե ապացույցի ինչ տեսակ է հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկման և գաղտնալսման ձայնագրությունը: Ընդ որում, տեսության մեջ այն առավելապես դիտարկում են որպես իրեղեն ապացույց կամ այլ փաստաթուղթ:

Լ. Մ. Կարնենայի կարծիքով՝ ձայնագրության՝ ընթերակաների մասնակցությամբ զննությունից հետո, ինչն ամրագրվում է արձանագրության մեջ, որոշում է կայացվում դրանում պարունակվող տեղեկությունների՝ քրեադատավարական պահանջներին համապատասխանելու և քրեական գործի նյութերին որպես իրեղեն ապացույց կցելու մասին: Անհրաժեշտության դեպքում զննությունից հետո, սակայն, մինչև այն քրեական գործին կցելու մասին որոշում կայացնելը ձայնագրությունը կարող է ուղարկվել փորձաքննության դրա կեղծված լինելը բացառելու կամ ձայնով նույնականացում իրականացնելու համար¹:

Վ. Կոմլևը ձայնագրության ապացուցողական նշանակությունը դիտարկում է հետևյալ կերպ. արձանագրության մեջ նշվում է, որ դրան կցվում է վերծանված ձայնագրությունը, որը պետք է պատշաճ փաթեթավորված լինի: Այդ պահից սկսած՝ ձայնագրությունը ձեռք է բերում իրեղեն ապացույցի կարգավիճակ²:

¹ St' u Karneeva Л. М., Доказательственные значения материалов видео- и звукозаписи. Вестник Верховного суда СССР, №7, 1991, էջեր 31-32:

² St' u Komlev В., О порядке прослушивания телефонных переговоров. //Социалистическая законность, №7, 1991, էջ 54:

Նույն տեսակետի կողմնակիցն է նաև Ս. Վ. Մոխսևան¹:

Հակառակ տեսակետի կողմնակիցները գտնում են, որ առավել նպատակահարմար է այն այլ փաստաթղթերի շարքին դասելը, քանի որ օրենքը ձայնագրությունը՝ որպես իրեղեն ապացույց, գործի նյութերին կցելու պահանջ չի նախատեսում, հետևաբար օրենսդիրն այն դիտարկում է որպես փաստաթուղթ²: Վերջիններիս կարծիքով՝ ձայնագրությունը չունի իրեղեն ապացույցի հատկանիշներ, այլ վերջինս համապատասխան սուբյեկտի կողմից իրականացված որոշակի քննչական գործողության կամ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունք է, որն արձանագրում է գործի համար նշանակություն ունեցող տեղեկություններ³:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը *Ալեքսեյ Մկրտչյանի* գործով 2009 թ. փետրվարի 17-ի թիվ ՎԲ-01/09 որոշման մեջ անդրադառնալով այլ փաստաթղթի՝ որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակի հատկանիշներին, առանձնացրել է այն, որ այլ փաստաթղթերի՝ ապացույցի կարգավիճակ ձեռք բերելու համար որևէ քննչական գործողության կատարում չի պահանջվում. անհրաժեշտ է կոնկրետ փաստաթուղթն ապացույց ճանաչելու և գործի նյութերին կցելու մասին որոշման ընդունում (տե՛ս այդ մասին Վճռաբեկ դատարանի՝ վերը հիշատակված որոշման 27-րդ կետը):

Տեսության մեջ արտահայտվել է նաև այն տեսակետը, որ մի կողմից՝ ընթերականների ներկայությամբ համապատասխան ձայնագրությունը գննելու և վերծանելու, արձանագրություն կազմելու և այդ արձանագրությանը ձայնագրությունը կցելու դատավարական կարգն առավել բնութագրական է իրեղեն ապացույցներին, մյուս կողմից՝ ձայնագրությունն իր արտաքին հատկանիշներով թերևս կարող է դասվել այլ փաստաթղթերի շարքին: Միևնույն ժամանակ ձայնագրությունն այլ փաստաթղթերի շարքին դասելու թերությունն

¹ Տե՛ս Մoiseeva T. B., Судебный контроль за соблюдением права граждан на тайну телефонных переговоров и иных сообщений, էջ 6:

² Տե՛ս Чувилёв А. А., Использование следователем оперативной информации. М., 1992. էջ 19:

³ Տե՛ս Попов А. И., Процессуальные аспекты контроля и записи телефонных и иных переговоров: Дис.... к. ю. н., Челябинск, 2003, էջեր 171-172, Черенков А. В., Использование контроля и записи переговоров в раскрытии и расследовании преступлений. Дисс. ... к.ю.н., М., 2005, էջ 103:

ապացույցների այս տեսակի շարքին դասվող տեղեկությունների աղբյուրի հստակ նորմատիվ բնորոշման բացակայությունն է: Ըստ այդմ, առաջ է քաշվում ձայնագրությունը՝ որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակ, այլ փաստաթուղթ չհամարվող, տեղեկությունների էլեկտրոնային կրիչ նախատեսելու հարցը¹:

Մեր կարծիքով՝ գործող օրենսդրական կարգավորումների պարագայում առավել հիմնավոր է հեռախոսային խոսակցությունների ձայնագրությունը և մասնավորապես անձի կողմից իրականացված գաղտնալսման ձայնագրությունը որպես այլ փաստաթուղթ, քան թե որպես իրեղեն ապացույց դիտարկելը: Այն իրեղեն ապացույց չի կարող դիտարկվել՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ տվյալ դեպքում ապացուցողական նշանակություն ունի ոչ թե ինքնին ձայնագրությունն իր արտաքին հատկանիշներով, այլ դրա բովանդակությունը, դրանում առկա ձայնագրված խոսակցությունը: Այսինքն՝ այս դեպքում գործի համար նշանակություն ունեցող տեղեկությունների աղբյուրը ոչ թե կրիչն է իր տարբերակիչ հատկանիշներով, այլ դրանում պարունակվող ձայնագրությունը: Ձայնագրությունը հանցագործության նյութական հետք չէ, ինչը, ինչպես նշվում է տեսության մեջ, իրեղեն ապացույցներն այլ ապացույցներից տարբերակող կարևոր հատկանիշ է²:

Երկրորդ կարևոր հանգամանքն այն է, որ մասնավոր անձի կողմից հաղորդակցության ձայնագրումը որևէ քննչական գործողության կատարում չի ենթադրում, և գործի համար նշանակություն ունեցող փաստական տվյալները ձեռք են բերվում վարույթից դուրս, իսկ այլ փաստաթղթի տարբերիչ հատկանիշն այն է, որ ապացույցի այս տեսակը ձեռք բերելու համար որևէ քննչական գործողության կատարում չի պահանջվում. անհրաժեշտ է կոնկրետ փաստաթուղթն ապացույց ճանաչելու և գործի նյութերին կցելու մասին որոշման ընդունում: Իհարկե այս դեպքում իբրև հակափաստարկ կարող է դիտարկվում արվել առ այն, որ ձայնագրությունը պետք է զննության ենթարկվի և վերծանվի: Սակայն այս դեպքում զննության նպատակը

¹ St 'u Ширев Д. А., Контроль и запись телефонных и иных переговоров и их доказательственное значение в уголовном судопроизводстве России, дисс. канд. юрид. наук, Москва, 2009, էջ 175:

² St 'u Петрухин И. Л., Уголовный процесс. М., 2001, էջեր 187-188:

նչ թե կրիչի արտաքին հատկանիշներն արձանագրելն է, այլ դրանում պարունակվող տեղեկությունները վերհանելը:

ПРОБЛЕМА ДОКАЗАТЕЛЬСТВЕННОЙ СИЛЫ ЧАСТНОЙ ЗАПИСИ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Татевик Суджян

*Ассистент кафедры уголовного процесса и
криминалистики ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В статье обсуждается вопрос приемлемости записи, осуществленной частным лицом, в качестве доказательства. В статье анализируется внутригосударственная судебная практика, прецедентное право Европейского суда по правам человека, американская и канадская практика об условиях правомерного ограничения свободы общения. В результате исследования сделан вывод о том, что запись, сделанная частным лицом, не идентична ограничению свободы общения с государственным органом или должностным лицом путем осуществления следственных действий, и поэтому процессуальный порядок, определенный законом, не может быть распространен на действия частного лица. В статье также затрагивался вопрос о виде доказательств, полученных в результате частной записи. И на основе изучения теоретических источников, сделан вывод о том, что в свете действующих регулирований эти материалы можно рассматривать как иной документ.

THE ISSUE OF EVIDENTIARY VALUE OF THE PRIVATE RECORDING IN THE CRIMINAL PROCEDURE

Tatevik Sujyan

*Assistant Professor at the YSU Chair of Criminal
procedure and Criminalistics, Candidate of Legal Sciences*

The subject of the article is the issue of the admissibility of recording by a private person as the evidence in the criminal proceedings. The article analyzed domestic judicial practice, the case law of the European Court of Human Rights, American and Canadian judicial practice on the

conditions of limitation of freedom of communication, In the result, the conclusion is made that recording by a private person is not adequate to the limitation of the freedom of communication by a state body or official, and that is why the procedural order defined by law cannot be disseminated on it. The article also turns to the question of the type of evidence obtained as a result of the recording, and comes to the conclusion that, within existing regulations, it could be considered as another document.

Բանալի բառեր - հաղորդակցության ազատություն, ձայնագրություն, մասնավոր անձ, իրեղեն ապացույց, այլ փաստաթուղթ

Ключевые слова: свобода общения, запись, частное лицо, вещественное доказательство, иной документ

Key words: freedom of expression, recording, private person, material evidence, another document